

OVERDÅDIGHED OG KLÆDEDRAGT I 1700-ÅRENE

Ved Johan Hvidtfeldt.

Forargelsen over menneskenes ødselhed og vellevned er ligeså gammel som menneskene selv. Den fandtes og findes også blandt ledende politikere og nationaløkonomer, og regeringerne har i århundreder bekæmpet disse udslag af menneskenes materialisme og forfængelighed — sjældent med held.

For det 18. århundredes nationaløkonomiske teoretikere — ikke mindst merkantilisterne — var kampen mod befolkningens ødselhed et yndet tema. Også den kendte amtmand i Koldinghus amt, Hans de Hofman, tager flere gange til orde mod grovæderiet og overdreven luksus i klædedragt. Som så mange før og senere prøvede han at kæmpe mod nye former for overdådighed. Således havde kaffedrikkeriet i ham en ivrig modstander, der i 1783 mente, at det var »højst fornødent, at det rent bliver forbudt at holde Kaffekverne og Kaffekander i Husene under anselig Straf«¹⁾.

I nogle breve til den kendte nationaløkonom etatsråd Christian Martfelt²⁾ har han fremsat en del betragtninger om befolkningens levevis og klædedragt, som meddeles i det følgende. Han havde et indgående kendskab til bønderne og deres levevilkår, og de havde i ham en svoren ven og fortæller, selv om han i politisk henseende hørte til de mere moderate bondevenner. Hans udtalelser har derfor betydelig vægt, og det bør siges, at grovæderi og fylderi virkelig synes at have været udbredt i datiden. Den danske madglæde havde vel sin store andel deri. Uden betydning har det dog heller ikke været, at man i de små landsbysamfund eller i de diminutive købstæder, som i sandhed kunne kaldes ravnekroge, nøje vogtede på hinandens gøren og laden. Ingen ville stå tilbage for den anden. Ærgærrigheden førte en usund kappestrid med sig.

Den 3. august 1772 skriver Hofman til Martfelt:

1. om Overdaadighed.

I K. Christian 4 Tiid kom Forord. ud ang. Brølloper og Begravelser, i K. Christian 5 Tiid ligeledes om Begravelser, begge Deelee misbruges nu

¹⁾ P. Eliassen: Historiske Strejftog i Kolding og Omegn 267.

²⁾ Ny kgl. Samling, fol. 1. 1348 (Det kgl. Bibliotek).

saa meget, at det var at ønske, at den Sag, som ruinerer og tærer Indvaanerne, blev indskrenket og nøie undersøgt med stor Straf belagt; thi ang: Landet:

Proprietærer, naar der skal være Brøllup indbydes Naboer, begges Slegter, en Kok anskaffes enten fra en stor Herre eller fra Købstaden, der skal da anrettis til 3 Dage ei allene for Herskaberne, men endog for Domestiquerne, ia og Anstalt til Hestene. Det allerminste, som saadan et Brøllup koster, er 3 a 400 Rd. foruden Klæder og Equipage.

Naar Brøllopet og Kirkegang er forbi, inviterer Naboerne dem hver efter sin tour, og er som smaa Brølloper. Slutelig det klemmer mange, at det ei i mange Aar kand forvindes. Var det ei bedre: at ingen, i hvem det end var, maatte have meere end 2 Par Folk paa hver Kieres Side, samt Præsten og Konen, som er 10 Mennisker, og ei meere end 6 Retter Mad uden Desert under 100 Rd. Straf, Halvparten til Angiveren og Halvparten til Herrededets Fattige, samt være underkastet Hans Mayst. høieste Unaade, heller ikke maatte til Børne Daab være meere til Giest end 5 Fadere og ei meere end 4 Retter Mad, ligeledes til Begravelse meere end 10 Mennisker, men vel mindre, og ei meere end 6 Retter Mad uden Desert under same Straf.

Præster og Herredsfoget samt andre forneme paa Landet forholdes det med ligeledes: at de allene burde have 3 Par til Brøllopet og Begravelse samt allene 4 Retter Mad uden Desert samt allene 5 Fadere og ei invitere deris Sogne Mænd til Brøllup og Barsel for at nyde Offer, som Præsterne saa ofte betiener sig af, alt under same Straf som Proprietairer.

Bønder. Med dem gaar det endnu forunderligere til.

Naar der skal være Festens Øll eller *Trolovelse* bringer alle Giesterne Føring af Smør, Ost, Æg, Kyllinger, Flæsk etc., og nyder de da Brendevin og Brød. Til *Trolovelsen*: Hønse Kiød Suppe, Ægesuppe, Fisk, Fleskeskinke, got Øl og Brendevin, Præsten og de forneme Viin. Til *Brøllup*: bringer Giesterne Lam, Høns, Æg, Smør, Flæsk, da de nyder Brendevin og Brød. Brøllopet varer gierne 3 Dage, hvor da 40 a 60 ia 100 Mennisker faar Hønse Kiøds Suppe, Æge Suppe, Fisk, alle Slags Steg, Fisk, røget Kiød, ia og Kage, 3 Tø. Malt til Øll, en 80 a 100, ia 200 Potter Brendevin, noget Mød og Viin, anden Dag Hønse og Æge Suppe, Plukke Fisk, Plukke Steg, Sylt, etc. Til *Barneføds*: naar Barnet fødes: Grød, Fisk, Brendevin og Øll. *Barsel*, Hønse Kiød og Æge Suppe, Grød og Fisk. *Kirkegang*: Alle Byens Koner og Piger, som for at give Præsten 2 og Degnen 1 Sk. maa gives om Morgen Kringler og Brendevin og om Medagen 3 Retter Mad Suppe, Steg og Fisk. Slutelig: det gaar udpaa Eden og Driken, som gaar videre, end nogen kand forestille sig.

Denne Sag er af stor Betydning og tager daglig til; den eene øder den anden, og omend skiønt den største Deel har ingen Løst til at gjøre slige Brølloper og Barseler, ere de dog nød dertil, siden de ei kand nyse op

med de andre. Var Trolovelser rent afskaffet saaledes: at de toe, som vilde giftes, allene med deris 2 Forlovere paa hver Side skulde møde i Præstens Huus og under deris Hender som Forlovere tegne, at de toe vilde indlade sig samen til Ægteskab, derefter lyses 3 Søndage af Prædikestolen, saa var det Gilde forbi, og til Brøllopet maatte ei være fleere end 5 Par og ei nyde meere end 3 Retter Mad under Straf, saa var slig stor Bekostning ophævet. Til Barsel og Begravelse skulde reent forbydes, at ingen Spisning eller Tractement maatte skee under Straf.

Kiøbstæderne.

De forneme Borgere gjør ligesaa store Brølloper som Proprietairer og følgelig burde forholdes med de i Kiøbstæden boende ligesom med Proprietairer. Ved Begravelser har de forneme den Maade, at de, naar Liget er bortsadt om Morgen, lader deris Tienere eller Bod invitere de, som har fulgt Liget, at spise, som koster anseeligt; og uden ald Nøtte. Vel er det allene skeet 3 a 4 Gange i min Tiid paa 12 Aars Tiid her i Byen. Men det komer af, at Fattigdom nøder dem dertil, men i Kiøbstæderne, hvor der er bemidlede, maa de endelig gjøre det, hvis ikke, bliver de ilde paataalt. Naar det var forboden, var samme ophævet. Slutelig skaffede de store i Landet ald Overdaadighed af, og det kom reent af Moden, fulde de andre efter. Her i Byen har de forneme vedtaget ei at have høiere end 3 a 4 Retter Mad til Giestebod, det følger de andre og efter.

Men de Høitideligheder med Brølloper, Barseler og Begravelser bliver ei afskaffet uden en særdelis skarp Anordning og Straf, samt at vedkommende Øvrighed skal dermed have Indseende, og overbevises det dem, at de ei derfor straffer de skyldige, naar de veed det, da miste deris Embede.

Dette er saa meget meere nødvendig, som mange, ia de fleeste, maa gjøre det imod deris Villie for ikke at være bagtalt og ilde anseet; har de noget til overs, kand de io meddele den fattige same, Tiiderne kand ieg fra spæd Ungdom af ei erindre, har været haardere end nu for alle 4 Stender. Mangen een maa laane det, hand gjør Brøllop og Begravelse for, alleneste for ikke at være ilde paataalt. Dette ophæves, naar det er forboden eller af Moden. Troe mig, den Sag er af stor Betydning og nøie burde indrettis. Intel ruinerer Landet meere end Fraadserier, og det fordærvede danske Brendevin, som aarlig tiltager, gjør dyr Tiid paa Kornet og ruinerer Menniskernis Legemer.

Naar en skikelig Borger eller Bonde gaar tilbage, tager han Refugium til Brendvin. Jeg har ofte ærgret mig derover og talt med dem derom, men de siger, at Sorgen gaar bort, og de føler ei deris Nød, naar de ere half fulde.«

I et andet brev til Martfelt fra omtrent samme tid — 24. juli 1772 — berører Hofman spørgsmålet om *klædedragten*. Han viser her, at han i sit syn på dette spørgsmål delte datidens bornerte indstilling. Almindelige borgerfolk burde dog forstå, at de ikke kunne gå klædt som standspersoner eller adelen. Han skriver:

»... Hvad Klædedragt angaar, saa siden Hoffet paa 2 a 3 Aar har afskaffet same Overdaadighed, tager det og af i Provincerne. Mange meener, at det at have en Galun paa en Vest eller Hat er overdaadigt, men ieg har i min Ungdom haft det, siden 1737 ikke haft det, men i det Sted Silke eller Flonels Veste, og forsikrer at der er større Menage med en Galun end uden Galun, saa at det ei gjør til Sagen, men det er at beklage, at Domestiquer, Handverkskarle bruger Sølv og Guld, som ikke burde tillades, deels de ei kand formaae det, deels at det er deris Stand uanstendig. Ligeledes med Qvindekjønnet. Hvad kand være urimeligere at see en Frues Pige klæd i alle Ting som sin Frue, og en Tieneste Pige med Fløiel og Silke, ia med et lang Sleb og en høi Top. Tieneste Piger og ugifte, ordinaire Handverker og Borger Børn burde gaa i Trøie og Skiørt; Borger Folk honet og skikkelig, men hverken med høi Top, kruset Haar eller Sleb. Der burde dog være liden Forskiel i Klædedragt paa Stands Personer og Adelen imod Borgerfolk, og deri er de Svenske meget klogere end vi. Kunde det derfor ikke være en høist nøttig Sag om Klædedragten blev reguleret efter enhver Stand, saa blev unge Mennisker af begge Kiøn ikke forført til at ruinere sig selv ved slig daarlig Klædedragt.«

Indenfor regeringskredse havde man de samme anskuelser som Hofman, og i 1783 udstedtes en omfattende kgl. forordning, som indeholdt en række forbud mod brug af luksuskæder og iøvrigt også fastsatte antallet af retter ved gæstebud og bestemte, hvilke vine der måtte drikkes. Forordningens formål var først og fremmest at hindre indførsel fra udlandet af luksusprægede ting — fra møbler til spiritus —. Det må dog siges til Hofmans ros, at han ikke var nogen absolut tilhænger af forordningen, idet han syntes, at bestemmelserne var for strenge, og at det var meningsløst at påbyde, at bønderne skulle anskaffe vadmestøj i stedet for de stadskæder, som de måske havde arvet fra deres forfædre. »Fast alle baade rige og fattige Koner har gerne en sort Fløjelshue med en Guldgallun eller Guldtakker . . . Disse huer arves fra Moder til Datter, og er deres største Zirat. Skal de miste samme, vil det vist gaa dem meget nært«³⁾.

³⁾ Eliassen: anf. sted. 267 f.